

Josef Suk a Hugo Boettinger

Z GRUNTU SRDCE

NÁRODNÍ
MUZEUM

Jana Vojtěšková (ed.)

NÁRODNÍ
MUZEUM

Praha 2025

Věnováno Marii Sukové

Josef Suk a Hugo Boettinger

Z GRUNTU SRDCE

(Korespondence z let 1904–1934)

Jana Vojtěšková (ed.)

Tato publikace byla připravena a vydána s finanční podporou Ministerstva kultury ČR v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního vývoje výzkumné organizace Národní muzeum DKRVO 2024-2028/20. I. b.

Vědecký redaktor: Mgr. Jonáš Hájek
Odborní recenzenti: Mgr. Jan Charypar, Ph.D.
Mgr. Ivana Skálová

Obrazové předlohy poskytly:
Národní muzeum – České muzeum hudby
Literární archiv Památníku Národního písemnictví
Západočeská galerie v Plzni
Pražská konzervatoř
Moravská zemská knihovna
Soukromé osoby

Úvodem

Dopisy Hugo Boettingera adresované Josefu Sukovi byly v roce 2014 věnovány Národnímu muzeu – Českému muzeu hudby paní Marií Sukovou, a to společně s pozůstalostí po jejím manželovi, houslistovi Josefu Sukovi (1929–2011). O deset let později byly na základě odkazu téže dávkyně obohaceny sbírky Českého muzea hudby o obrazy a kresby Hugo Boettingera, které malíř věnoval Josefu Sukovi a jež rodina uchovávala po tři generace.

Naopak dopisy Josefa Suka adresované Hugo Boettingerovi, uložené v Boettingerově pozůstalosti v Literárním archivu Památníku Národního písemnictví, byly již dříve částečně publikovány v rámci edice Sukovy korespondence s jinými adresáty.

Nové zpracování přináší oproti předchozím publikacím poprvé vzájemný dialog mezi dvěma významnými osobnostmi. Je jen škoda, že se nedochoval v úplnosti, neboť část jejich korespondence bohužel chybí.

Příprava edice byla spojena s rozsáhlým výzkumem, který umožnil dohledat další prameny, upřesnit dataci jednotlivých dopisů a pomocí rešerší objasnit okolnosti, o nichž se v nich píše. Projekt byl realizován s podporou Ministerstva kultury ČR jako úkol DKRVO 2024–2028/20. I. b.

Editorka děkuje všem, kteří se na projektu podíleli. Zejména vědeckému redaktorovi Jonáši Hájkovi, lektorům Janu Charyparovi a Ivaně Skálové, za rešeršní pomoc Vlastě Reittererové, kolegyním z Českého muzea hudby Barboře Števkana Kadlíčkové, Dagmar Štefancové, Lídě Jaré, Evě Paulové, Ivaně Círové-Hacmacové, Markétě Kabelkové. Poděkování patří také Marku Pechačovi, Ondřeji Pivodovi, pracovníkům Literárního archivu Národního písemnictví a Západočeské galerie v Plzni.

Fotografie pro publikaci pořídili David Stecker a Oto Palán, skeny zhotovila Dagmar Kalousová. Velké díky náleží i edičnímu oddělení Národního muzea, zvláště Heleně Černožské a Olze Tlapákové, které daly publikaci její finální podobu.

V této publikaci jsou prezentovány obrazy a kresby Hugo Boettingera, známého též pod pseudonymem Dr. Desiderius. Není-li uvedeno jinak, jsou Boettingerova díla součástí sbírek Národního muzea – Českého muzea hudby.

1. Josef Suk, olej na plátně, 1914

Josef Suk a Hugo Boettinger

Korespondence skladatele, houslisty a pedagoga Josefa Suka (1874–1935) s malířem, kreslířem a karikaturistou Hugo Boettingerem (1880–1934) představuje cenné svědectví o jejich více než čtyřicetiletém přátelství. Jejich první setkání se datuje do roku 1890, kdy šestnáctiletý konzervatorista Suk začal vyučovat desetiletého Huga hře na housle. Již o rok později měl Boettinger možnost slyšet nově vznikající České kvarteto, v němž Suk působil jako druhý houslista. Jejich cesty se však brzy rozešly – Suk byl plně vytížen koncertní činností a častými turné se svým kvartetem. Vzájemná korespondence se dochovala až od roku 1904, kdy již oba patřili k uznávaným osobnostem české umělecké scény.

Josef Suk se brzy etabloval nejen jako houslista, ale i jako skladatel, jehož díla – například smyčcová *Serenáda Es dur*, op. 6, hudba k Zeyerově pohádce *Radúz a Mahulena*, op. 13, *Klavírní skladby*, op. 7 a 12, a cykly *Jaro*, op. 22a, a *Letní dojmy*, op. 22b, *Klavírní kvintet g moll*, op. 8, *Smyčcový kvartet B dur*, op. 11, či symfonická báseň *Praga*, op. 26 – si získala značnou popularitu.¹

Hugo Boettinger měl za sebou studijní pobyty v Paříži a Itálii, vystavoval v prestižních galeriích, například v Mánesu a vídeňském Hagenbundu.² Věnoval se tvorbě aktů, portrétů a krajinomalbě. Současně přispíval kresbami do humoristického časopisu *Švanda dudák*. Jako karikaturista používal pseudonym Dr. Desiderius, jímž ctil památku svého zesnulého bratra. Jeho kresby se vyznačují humorem a schopností vystihnout skryté, avšak podstatné rysy lidské fyziognomie.³

V roce 1910 uzavřel Hugo Boettinger sňatek s Růženu Ottovou, nejmladší dcerou významného nakladatele Jana Otty, kterou v korespondenci láskyplně

1 Soupis Sukova díla srov. Nouza, Zdeněk – Nový, Miloslav: *Josef Suk. Tematický katalog skladeb / Thematic Catalogue of the Works*, Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2005.

2 Hagenbund byl umělecký spolek založený v roce 1900 pod názvem *Künstlerbund Hagen* jako skupina odštěpená od Společnosti výtvarných umělců ve Vídni (*Wiener Künstlerhaus*). Svůj název získal podle vídeňského hoteliéra Josefa Haagena (1846–1918), jehož hostinec v Gumpendorferstraße sloužil již od sedmdesátých let 19. století jako neformální místo setkávání výtvarníků a architektů, kteří si říkali „Haagenova společnost“. Část těchto umělců se v roce 1897 podílela na vzniku *Wiener Secession*, zatímco jiní založili o tři roky později právě *Hagenbund*. Oba spolky představovaly výraznou opozici vůči konzervativnímu směřování oficiálního *Künstlerhausu*. Od roku 1902 měl Hagenbund k dispozici vlastní výstavní prostory v Zedlitzgasse, kde před první světovou válkou vystavovali mimo jiné Oskar Kokoschka a Egon Schiele.

3 Boettingerovy kresby publikovala v katalogu výstavy JONÁKOVÁ, Ivana: *Kronikář nových časů. Malíř a kreslíř Hugo Boettinger (1880–1934)*, Plzeň: Západočeská galerie v Plzni, 2016.

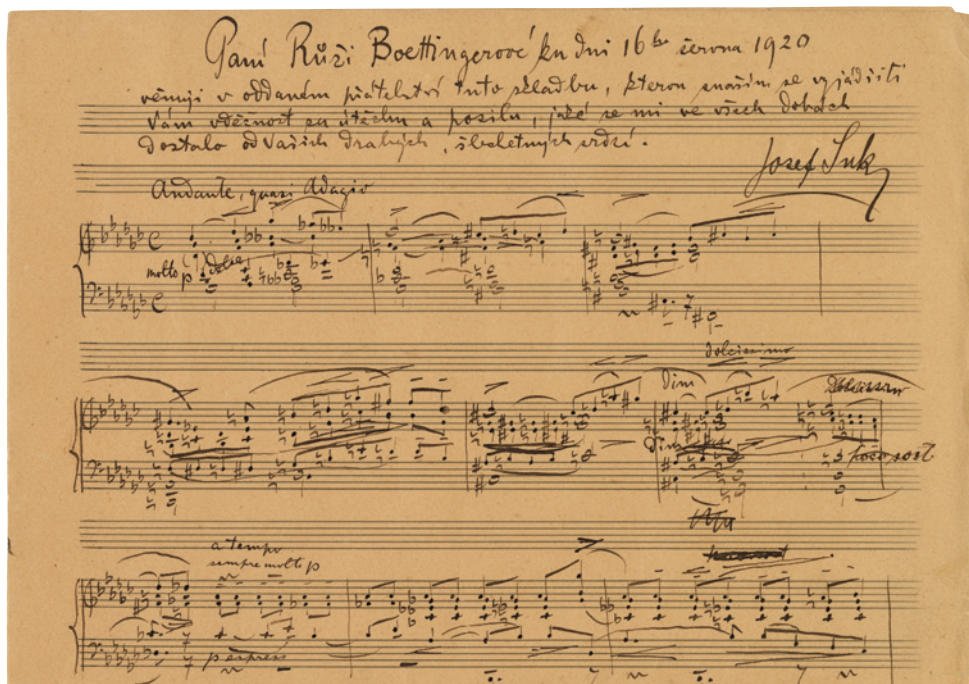

D.S.D. 1923

nazýval „Růže“. Tento sňatek mu zajistil finanční stabilitu, což mu umožnilo plně se soustředit na uměleckou tvorbu. Jeho byt se stal nejen místem intenzivní výtvarné činnosti, ale také živým centrem hudebního dění, které poskytovalo zázemí mnoha hudebníkům – včetně Josefa Suka, jenž zde po smrti své manželky Otilie našel útočiště.

Boettinger Suka opakovaně portrétoval. K nejznámějším dílům patří obraz *Josef Suk u klavíru s doutníkem* z roku 1914 (obr. 1) a skupinový portrét *Umělec a jeho přátelé* (obr. 7) z roku 1923. Suk na oplátku dedikoval Boettingerovi a jeho manželce klavírní skladbu *O přátelství*, op. 36, kterou zkomponoval k desátému výročí jejich sňatku v roce 1920 (obr. 3).

Dochovaná korespondence mezi oběma umělci poskytuje cenný vhled do vývoje jejich vztahu – od počátečního poměru učitele a žáka až po hluboké a ravnocenné přátelství dvou výjimečných osobností české kultury.

3. Josef Suk: *O přátelství*, autograf, 1920

← 2. Josef Suk, kresba perem a tužkou, 1923

4. České kvarteto ve složení Karel Hoffmann, Josef Suk, Jiří Herold a Hanuš Wihan,

olej na plátně, 1912 (Pražská konzervatoř)

Hugo Boettinger a České kvarteto

K bližšímu kontaktu Hugo Boettingera s Českým kvartetem došlo v roce 1907 v Brandýse nad Orlicí, kde portrétoval houslistu Františka Ondříčka. Z téhož roku pochází i jeho karikatura Českého kvarteta (srov. obr. 16). V roce následujícím věnoval Suk Boettingerovi rukopis své *Fantazie g moll*, op. 24, jako důkaz prohlubujícího se přátelství. Od této doby se Boettinger pravidelně stýkal nejen se Sukem, ale i s ostatními členy souboru.

Zkoušky Českého kvarteta se často konaly v Boettingerově bytě – nejprve v Josefské ulici, později, od roku 1917, ve vile v Bubenči, v tehdejší Tomkově ulici (později přejmenované na ulici Na Zátorce). Tento prostor se stal kulturním salonem, kde se scházeli nejen hudebníci, ale i další umělci a přátelé, mezi nimi opět František Ondříček.

Boettinger portrétoval České kvarteto celkem čtyřikrát. Prvním dílem byla už zmíněná karikatura zachycující soubor v obsazení Karel Hoffmann (první housle), Josef Suk (druhé housle), Jiří Herold (viola, nástupce Oskara Nedbala) a Hanuš Wihan (violoncello, nástupce zesnulého Otty Bergera). Následovalo rozměrné plátno dokončené v roce 1912 u příležitosti 20. výročí činnosti kvarteta, které vzniklo na konci spolupráce s Hanušem Wihanem (obr. 4).⁴

Další dvě kresby zachycují soubor v jeho závěrečné sestavě, kdy Wihana nahradil violoncellista Ladislav Zelenka. Jedna z těchto kreseb pochází z roku 1923 (obr. 5), druhá (obr. 72) vznikla již na sklonku kariéry kvarteta a nese konkrétní název: *České kvartetto hraje do radia 6. II 1929 (Ant. Dvořák: Kvartett As dur, poslední věta)*.

Vrcholným dílem Boettingerova úsilí o výtvarnou podobu Českého kvarteta je obraz *Umělec a jeho přátelé*, na němž kvarteto figuruje ve společnosti dalších významných osobností českého hudebního života. V popředí sedí členové Českého kvarteta, za nimi pak stojí klavírista Roman Veselý, dirigent Václav Talich a hudební vědec a Dvořákův životopisec Otakar Šourek. Výrazné místo zaujímá houslový virtuos František Ondříček, který je zobrazen v popředí vestoje. V pozadí jsou dále zachyceni klavírista Václav Štěpán, samotný autor obrazu Hugo Boettinger a jeho manželka Růžena (obr. 7).

4 Plátno o velikosti 155 × 285 cm je dnes majetkem Pražské konzervatoře.

5. České kvarteto ve složení Karel Hoffmann, Josef Suk, Jiří Herold a Ladislav Zelenka, litografie, 1923

Tento obraz byl věnován Josefu Sukovi k jeho padesátým narozeninám a měl na něj hluboký emocionální dopad. Suk tehdy ve svém dopise vyjádřil dojetí slovy: „*Je to tak něco velikého, že mi jde hlava kolem a že se cítím být maličký před takovým důkazem lásky.*“⁵

Přestože byl obraz *Umělec a jeho přátelé* přijat s uznáním ze strany Josefa Suka a jeho přátel, malíř Max Švabinský podrobil dílo z výtvarného hlediska poměrně ostré kritice, což vedlo Boettingera k úvahám o jeho dalším přepracování. K výraznějším zásahům do kompozice však již nedošlo.⁶ Obraz byl poprvé veřejně vystaven v roce 1934 při příležitosti jubilejní výstavy věnované Josefu Sukovi,

5 Srov. dopis č. 82.

6 Viz Boettingerův dopis z května 1924 (č. 92) a dopis z října 1927 (č. 139).

konané v Městské knihovně v Praze.⁷ V současnosti je trvale umístěn v Památníku Josefa Suka v Křečovicích, kde tvoří jeden z ústředních exponátů připomínajících Sukovo umělecké i osobní zázemí.

Hugo Boettinger věnoval Českému kvartetu trvalou pozornost – pravidelně navštěvoval jeho koncerty, sledoval ohlasy v tisku a aktivně se účastnil výstav, které byly s tímto souborem či s Josefem Sukem spjaty. Mezi nejvýznamnější patřila výstava ve Frankfurtu nad Mohanem v rámci festivalu Mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu (ISCM) v roce 1927,⁸ dále výstava v pražském Mozarteu téhož roku⁹ nebo již zmíněná výstava k Sukovým šedesátinám (1934) v Městské knihovně v Praze.¹⁰

V roce 1932, kdy se připravovala publikace ke 40. výročí založení Českého kvarteta, se Boettinger cítil oprávněně dotčen, že nebyl přizván ke spolupráci.¹¹ Původně zamýšlel přispět článkem o své výtvarné práci spojené s kvartetem, zejména o svých portrétech členů souboru, avšak tento záměr se mu nepodařilo realizovat. V reakci na to vystavil v Topičově salonu rozměrné plátno z roku 1912, jehož reprodukce byla následně otištěna v časopise *Světozor*. Obraz *Umělec a jeho přátelé* pak publikoval v týdeníku *Pestrý týden*.

Pozoruhodného ohlasu se dočkaly také loutky představující členy Českého kvarteta, které vytvořila Boettingerova manželka Růžena. Tyto loutky, zhotovené s jemným smyslem pro detail a charakteristiku jednotlivých hudebníků, představovaly poctu tomuto výjimečnému souboru originální a hravou formou.¹²

7 Srov. dopisy č. 180–181.

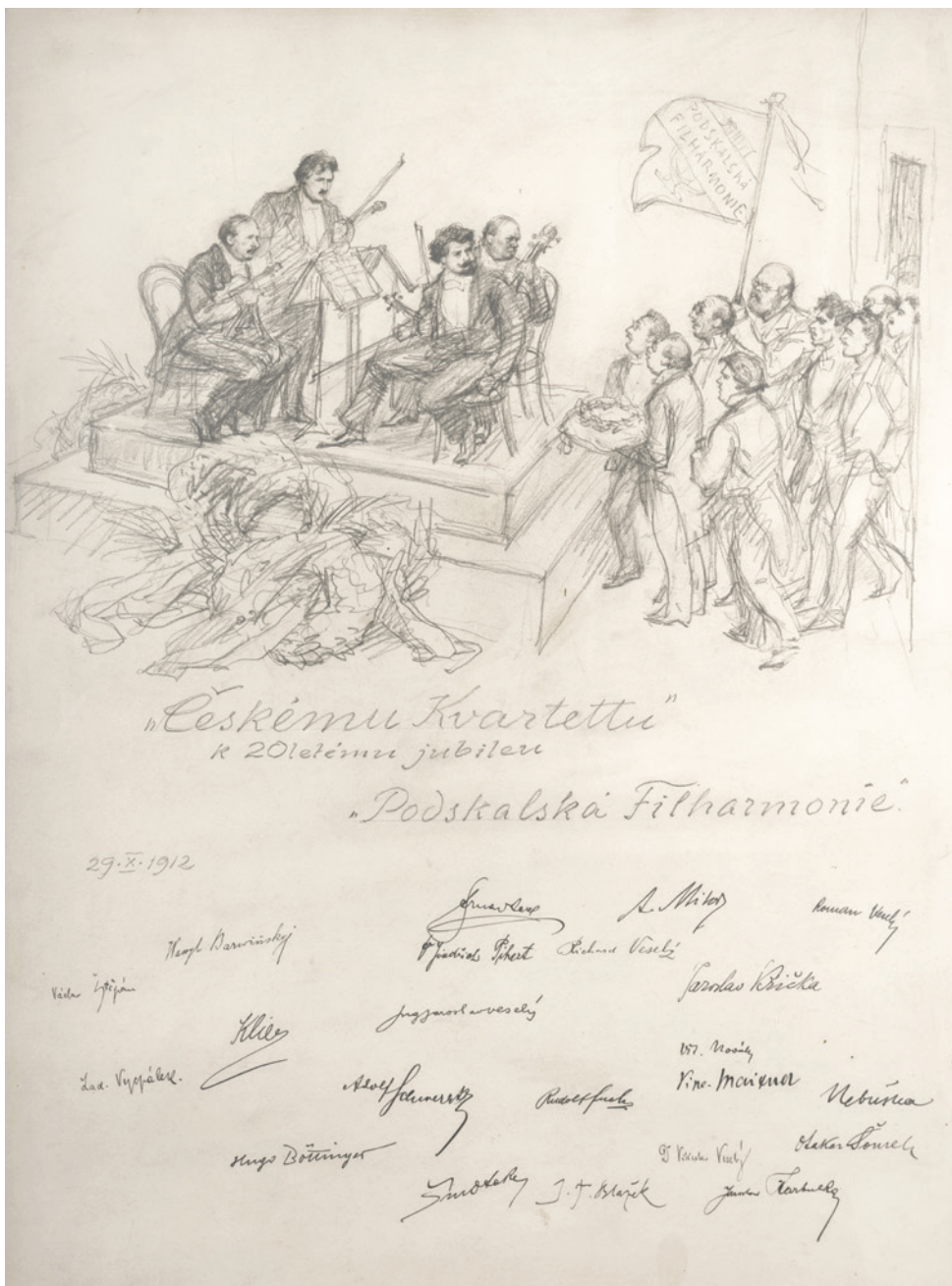
8 Výstava byla zahájena 11. 6. 1927. Srov. dopis č. 136, pozn. 319.

9 Výstava se konala 10. 10. – 6. 11. 1927. Srov. dopis č. 139, pozn. 324.

10 Výstava byla zahájena 17. 1. 1934. Srov. dopisy č. 180 a 181.

11 *Čtyřicet let Českého kvarteta 1892–1932*, Praha: Český spolek pro komorní hudbu, 1932. V publikaci byla nakonec reprodukována Boettingerova kresba Českého kvarteta z roku 1923 (na s. 72).

12 O Boettingerových aktivitách v souvislosti s výročím Českého kvarteta srov. dopis č. 166.

6. Podskalská filharmonie, kresba tužkou, s podpisy členů (v popředí Richard a Roman Veselý, Vítězslav Novák a neznámý, se standartou Adolf Mikeš, vedle něho Václav Štěpán a Ladislav Vycpálek, v poslední řadě neznámý a Hugo Boettinger), 1912

7. *Umělec a jeho přátelé*, olej na plátně (v popředí sedí členové Českého kvarteta – zleva Ladislav Zelenka, Karel Hoffmann, Josef Suk u klavíru a Jiří Herold, stojící zleva

Roman Veselý, Václav Talich a Otakar Šourek, vpravo stojící František Ondříček, Václav Štěpán, Růžena a Hugo Boettingerovi), 1922–1923

8. Růžena a Hugo Boettingerovi, olej na plátně, 1918 (Západočeská galerie v Plzni)

Boettingerovy reflexe Sukovy tvorby

Na přelomu let 1912–1913 se v korespondenci odráží krize Josefa Suka, související s výpady Zdeňka Nejedlého vůči Antonínu Dvořákovi a samotnému Sukovi. Tehdy se Hugo Boettinger v obraně Suka ještě neangažoval v takové míře jako při dalším útoku Nejedlého o pět let později.

Kolem přelomového roku 1918 dochází k výraznému nárůstu jejich písemného styku. Od té doby máme k dispozici podrobnější informace o koncertním životě a uvádění Sukových děl, stejně jako o Boettingerově výtvarné činnosti. Boettinger, sám amatérský hudebník a nadšený posluchač, často barvitě popisoval své dojmy z koncertů. Se Sukem diskutovali o repertoáru i publikovaných kritikách. Dochovaly se rovněž některé koncertní programy, do nichž si Boettinger zaznamenával bezprostřední dojmy a črtal skici vystupujících hudebníků.¹³

Významným mezníkem se stala premiéra Sukovy symfonické básně *Zrání*, op. 34. Dirigent Václav Talich se na její provedení připravoval s mimořádnou pečlivostí. Předposlední zkouška se shodou okolností konala 28. října 1918, tedy v den vyhlášení samostatného Československa, a vlastní provedení 30. října se stalo prvním koncertem České filharmonie v nově vzniklém státě.¹⁴

Boettinger reagoval na tuto událost nadšeným dopisem, v němž mimo jiné uvedl: „*Jakživ jsem nepocítil takovou radost v koncertě jako včera. Chtěl bych psát oběma rukama a znova Tě obejmout; včerejší koncert, první orchestrální koncert ‚Českého státu‘, byl zároveň holdem největšímu českému hudebnímu géniu – slyšeli jsme a viděli Vyvoleného, poklonili jsme se, jásali a bouřili a volali slávu Tobě, drahý náš příteli. Jak jsme pyšní na to, já i moje žena, že jsme Tvými přáteli.*“¹⁵

Bohužel ne všichni dokázali význam Sukova díla pochopit. Po premiéře *Zrání* se Zdeněk Nejedlý opět ostře vymezil vůči Sukovi, což mělo na skladatele, který se již dříve potýkal s depresemi po úmrtí své manželky Otilie, devastující dopad. O intenzivním Boettingerově úsilí podpořit Suka svědčí i jeho dopisy adresované představitelům čestného soudu Maffie. Josefu Janu Fričovi například

13 Viz např. NM-ČMH TP 1987, 1995–1996, 2002–2005, 2034, 2042, 2047.

14 Srov. CHARYPAR, Jan: Premiéra Sukova *Zrání* a Nejedlého kritika Sukova díla a osobnosti, in: *Hudební věda* 55 (2018), č. 3–4, s. 367–389.

15 Srov. dopis č. 22 z 30. října 1918.

napsal:¹⁶ „Výsoce vážený pane a příteli! Píšu v záležitosti Sukově [...] a ze všeho vidím a cítím jedinou nutnost, kterou vyslovuji prosbou co nejnaléhavější: jedněte rychle!! Urychlete to vyřízení věci jak jen možno. Neboť Suk je očividně zklamán, že se věc tak vleče a já se – mezi námi řečeno – divím, že Dr. Šámal má tak málo pochopení pro tu záležitost, kde jde o největšího žijícího českého umělce, jeho zdraví, jeho bytí, jeho tvoření. Neboť to vše bylo nejpustším způsobem ohroženo a Suk čeká. [...] Suk se bojí lidí, řekne: a co chtějí, chtějí mi tam natlouci.“¹⁷

Václav Talich demonstrativně provedl *Zrání* po premiéře ještě ve třech reprízách, což bylo v tehdejší době neobvyklé. Každé další provedení přispívalo k hlubšímu porozumění této mimořádné kompozici. V rámci sezóny dále uvedl Sukovu *Dramatickou ouverturu*, op. 4, prolog k *Radúzovi a Mahuleně*, op. 13, *Fantazii g moll pro housle a orchestr*, op. 24, s Karlem Hoffmanem jako sólistou a rovněž symfonickou báseň *Praga*, op. 26.

V následující sezóně Talich nově nastudoval Sukovu symfonii *Asrael*, op. 27, a v sezóně 1921/1922 rovněž nově uvedl hudební báseň *Pohádka léta*, op. 29. S *Asraelem* zaznamenal mimořádný úspěch v prosinci 1922 ve Vídni, kde bylo provedení symfonie přítomno několik významných osobností hudebního světa, mimo jiné skladatelé Richard Strauss, Wilhelm Kienzl, ředitel Vídeňské státní opery Franz Schalk, dirigent Felix Weingartner a další. Obdivné kritiky vídeňského tisku dodatečně poskytly zadostiučinění za dřívější přehlížení Sukova díla bývalým hlavním městem mocnářství.¹⁸

Na úspěch ve Vídni navázal Talich provedením *Asraela* 10. prosince 1922 v Praze. V téže sezóně uvedl ještě *Zrání*, které zanechalo v Boettingerovi hluboký dojem. Ve své korespondenci vyzdvihl i kritiku Boleslava Vomáčky, jenž označil *Zrání* za vrchol současné hudební tvorby. Boettinger píše: „Já sám jsem Ti po ‚Asraelu‘ ještě jakž takž dovedl psát. Ale tentokrát po ‚Zrání‘ už ne. Všechna slova, všechny řeči – nedostatečné. Nejsilnější dojem, jaký jsem kdy z hudebního díla měl (Růže stejně jako já), víc říci netrefím. Ale nejen z hudebního: Vůbec z uměleckého díla. Ondříček měl pravdu, ten se nebál vyslovit to hned po premiéře.“¹⁹

16 Nedatovaný dopis srov. PAULOVÁ, Eva: Čestný soud Maffie ve věci obvinění Josefa Suka a dalších členů Českého kvarteta Zdeňkem Nejedlým ve světle dokumentů z pozůstalosti Josefa Jana Friče, in: *Opus musicum* 49 (2017), č. 6, s. 44–47.

17 Citováno podle PAULOVÁ 2017, s. 54.

18 *Listy Hudební matice* 2 (1922), č. 3 (20. 12.), s. 73.

19 Srov. dopis č. 66.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy **Josef Suk a Hugo Boettinger. Z gruntu srdce**.
Pokud se Vám ukáзка líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.